

A konferencia résztvevői a diplomaosztást követően a gerzebi kúria előtt.

Alapvetően lusta és kényelmes ember vagyok, márpedig tapasztalatot és tudást szerezni csak munkával és küzdelmesen lehet, ezért számomra minden megszerzett tudásomra egyben lustaságom legyőzését is jelenti. A vándoriskola három éve folyamatosan igen jó lehetőséget biztosított arra, hogy ezt a diadalt újból és újból átélhessem.

Az első és a legfontosabb döntés az volt, hogy végigcsinálom a vándoriskolát, és inasként csinálom végig az összes ezzel járó következménnyel együtt. Azonban a fél-évenkénti költözés, az új és új helyek, emberek a lassan, de biztosan növekvő család olyan feladatokat jelentettek, amelyeknek a megoldásával járó küzdelem mindig felvetette a kérdést lustaságom számára, hogy miért is csinálom én ezt.

De ha a közösségekre gondolok, amiket megismertem; a mesterekre, munkatársakra, akikkel együtt dolgoztam, s akik bizalommal, előítéletmentesen elfogadtak, eszembe jut, amit megmutattak nekem: azt a türelmet, és a másokra való odafigyelést, ami egy közös munka elvégzéséhez szükséges. És visszaemlékezem, hogy milyen nehéz volt eljőnni ezekből az irodákból.

Ha a szabadiskolára gondolok, eszembe jut az a küzdelem, amit az antropozófia okoz, és amit e tárgyban folytatott tanulmányaim során éltem át. Ez a közép helyzete. Egy kettősség átélése – nem elhinni, de nem is megtagadni – úgy, hogy nyakig benne maradjak az egészben.

És eszembe jut megint a lustaságom, ha ránézek az azóta felnyitatlan könyvekre...

És ha a végzett munkára gondolok, eszembe jut az első és az utolsó terv, amit vándorlásom alatt rajzoltam, és látom a változást. Eszembe jutnak a munka közbeni viták, beszélgetések, és az ellesett fortélyok. Eszembe jutnak a tárgyalások, a művezetések, és az, hogy tudom, hogyan működik öt különbözőféle módon öt építésziroda. És persze eszembe jutnak az éjszakák is, és megint a lustaságom.

Így tehát, ha visszanézek erre a három évre, amit a fent említett belső természetemmel végig küszködve töltöttem el, csak azt mondhatom: Ez bizony jó multság volt, köszönet érte mindenkinek!

Simcha Yom-Tov NŐISÉG AZ ÉPÍTÉSZETBEN

Dália-kibuc, 1994 október 30.

Tisztelt Kampis kolléga

Az Országépítőjüket közelebről megismertem (Makovecz Imrével való ezévi, júliusi találkozásunkkor egy-két maréknyi anyagot kaptam – azelőtt is váltottunk néhány levelet), és nagy lelkesedéssel, elbűvölve böngésztem újból és újból.

Egészen megröndít, mert én is efféle kóskárolyi vagyok, és azon a mesgyén járok, amit maguk is taposnak – habár egy oldal-só ösvényen, és nem pontosan a magukén – de párhuzamosan, és különösen a filozófiai megokolásnál nagyon közel.

Be is próbáltam tolakodni maguk közé (Makovecczel tárgyaltam erről), már csak azért is, mert tudom (nem mondták, de érzem), hogy maguknak is fáj, hogy túl egyhangzásra tevékenykednek a kóskárolyiak. Legalábbis Makovecznek ez bizonyára fáj. Ő bizonyosan kívánja, hogy kövessék őt, de mindenki a maga lábával. Tolakodni merék még azért is, mert én nagyon közel érezve magamat, mégis rokon ösvényén járok.

Itt küldök egy cikket, szeretném, ha kinyomtatnák. Nagyon érdekelne, hogyan reagálnának a maguk-féle kollégák.

A vándoriskolájuk is nagyon érdekel. Azt hallottuk róla, hogy: ... ha az intézményes építőművészet (az egyetemen) nem tudja lenyelni azt, amit a kóskárolyiak csinálnak, akkor megteremtik a saját maguk intézményét.

Eppen azon töröm mostanában a fejem, hogy ha az egyetemen (Technion – Israel Institute of Technology) vagy máshol is, ahol építészetet tanítunk; ha egy diák, akít hóbortosnak vélnék, kerekded formákat rajzol, azt mondják neki, hogy *hagyd békét nekünk*, és elküldik, mit lehet csinálni azzal a fiúval vagy lányval.

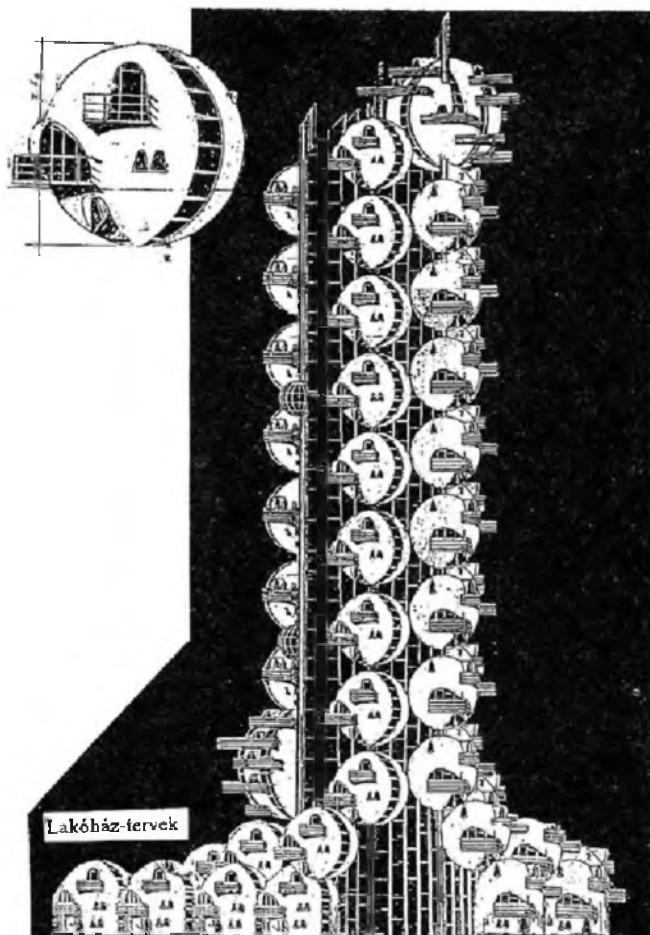
Habár a technológiát nagyon akarják, a filozófiát, a nőies szempontot nem tudják lenyelni.

Befejezésül: nagyon örültem, amikor megtaláltam a folyóiratukban a kétszeri hivatkozást a Babba Máriára, a termékenység nő istennőjére (ellentétben a Szűz Máriával, akít a férfias kereszténység nem engedett be a szent isteni Pantheonba, mielőtt nemiségét kitisztították és szűzzé tették volna), merthogy a termékenység és az azzal járó öröm egy mocskos dolog a mi nemiségétől megfosztott, kiberélt vallásunkban – mindhárom egyisten-vallásban. Én is foglalkozom ezzel, már írtam is vagy három cikket, ami a mi, zsidók legnagyobb ünnepünkkel foglalkozik, a *hosszúnappal* (Yom Kippur), amely – mint az kiderül – a szaporodás istennőjének (Astarte) az ünnepe. Az idők folyamán ezt is kiberélték, megtisztították nőiességétől, és bekenték temérdek szentséggel, mert ugye ez felel meg a férfi-anya-Krisztusnak. Habár mindez meg van írva a Bibliában és a Talmudban is, de a rabbinátusnak sikerült mindezt eltussolnia. (Érdekes, hogy a muzulmánoknál ugyancsak történt a Kaaba szent kövel.)

Bocsásson meg, hogy szabadra eresztettem a pennámm.

Tisztelettel

Simcha Yom-Tov

A NŐISÉG VONATKOZÁSAI ÉS PSZICHOANALITIKUS MEGFONTOLÁ- SOK AZ ÉPÍTÉSZETI TERVEZÉSBEN

A technológia evolúciója a hatalmas gépezetekkel vette kezdetét. A gép és az általa felhasznált energia lépésről lépésre lett egyre kisebb, míg ma már egészen kicsiny léptékekkel találkozunk, mint például a számítógépek esetében.

Az építésben is csökkent a felhasznált anyag és energia mennyisége, ha sokkal kisebb arányban is, mint a gépeknél. A hagyományos építkezésnél még mindig irtatlan anyag- és energiamennyiségeket alkalmazunk, de az óegyiptomi falak koncepciója már a múlté. A beton lehetővé tette, hogy a falak vastagságát jelentősen csökkentjük, ám ezek még mindig igen súlyosak, és – bizonyos építészeti stílusok esetében – szándékosan hangsúlyosak, eltűzöttak. A minimalizálás folyamata valahol megtorpant.

A felhasznált anyag és energia mennyiségének minimalizálása helyett a fejlett technológiák, a *high-tech* felé mutató trend azt eredményezte, hogy az épület technikai fejlettsége és felszereltsége került előtérbe, ezek a jellegek pedig a funkció szolgálatában állnak. Az ilyenfajta *kiállítás* lenyűgözi a belépőt, hiszen a legmagasabb szintű szolgáltatásokat biztosítja. Az épületek és egyéb ipari létesítmények építésében történő valódi haladás azonban

- a költségek
- a munka,
- a felhasznált anyag csökkentését jelenti, s ebben feje-

ződik ki ökológikus minősége. Amint Buckminster Fuller mondta: „*ha meg akarod állapítani egy épület technológiai fejlettségi szintjét – mérd meg a súlyát!*” Ez a paraméter azonban nem szerepel a *high-tech* óétkitűzése között. A technikai felszereltséggel való hivatkozás pedig – ahelyett, hogy azt védőn beágyazzák az épület tömegébe – újabb komoly tartóssági és igénybevételi problémákat vet fel.

A vasbeton és a vele kapcsolatosan létrejött építési eljárások lehetővé teszik számunkra, hogy a fenti ökológiai elvet soha eddig nem látott mértékben érvényre juttassuk.

E bármiféle *öntőforma nélkül* épült épületek morfológiájával és további tervezési egyszerűsítésekkel eljuthatunk természetük legkifinomultabb értékeihez.

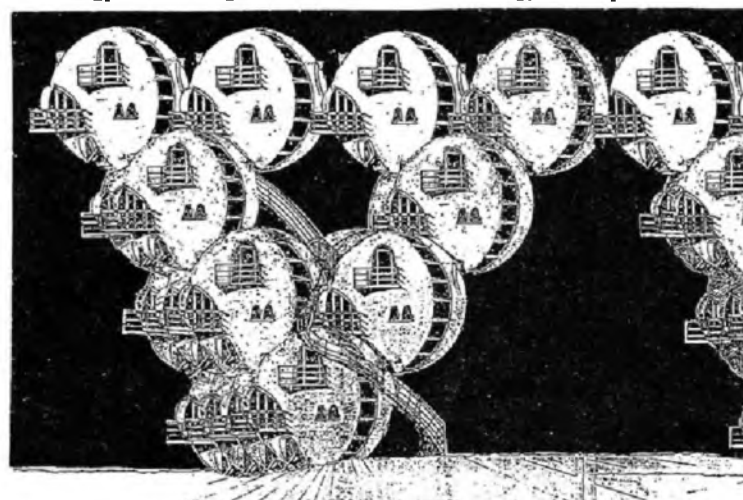
Mielőtt hozzáfogunk egy ház megtervezéséhez, utána szoktunk nézni néhány fontos dolognak. Ilyenek az épület elhelyezkedése, rendeltetése, az északi irány, a költségelő-irányzatok, az év és a nap különböző szakaszaiban való használat; a lakók vagy felhasználók száma és különleges igényei; a földrajzi helyzet, mely meghatározza az éghajlatot; a kulturális környezet, mely még a kapuk magasságát is befolyásolhatja – Japánban például a népesség jellemző átlagos testmagassága folytán alacsonyabb ... és más adatoknak is, amiknek csak birtokába juthatunk. Ezen információk alapján kaphat csak szárnyra teremtő képzeletünk, s ezek vezetnek majd munkánk során.

A felsorolt, s a többi, itt meg nem említett adat között egyre nemigen gondolunk, pedig meghatározó jelentősége van az épület megfelelő működésében, és a lakók vagy használók életében; s ez az *emlékezet*. Elsősorban pedig azok az emlékek fontosak, melyek személyiségünk alakulásának meghatározó időszakában, az anyaméhben töltött kilenc hónap, s a születést követő követő három-négy év során keletkeztek.

Ezeket az emlékeket nem lehet eltörölni. Agyunk számítógépének billentyűzetéről hiányzik a *Delete*-gomb. Nincs elveszett, letörölt adat, ha csak katasztrófa, betegség vagy baleset következtében nem.

E periódus emlékei lassan süllyednek tudatunk legmélyebb rétegeibe, ahol rejtve maradnak, és várják, hogy *sorra kerüljenek*.

Még ha nem is vagyunk e legkorábbi emlékeink tudatában, viselkedésünk, cselekedeteink összhangban állnak velük. A gyermek ringatózás, hintázás iránti vágya – a psi-

chológusok feltételezései szerint – azokban a kellemes emlékekben gyökerezik, melyek még a méhben, az anya járásakor szerzett élményekkel kapcsolatosak. A gyermekek vissza akarnak kerülni ebbe a kellemes állapotba. Nekünk, felnőtteknek a lengés, ringás nemegyszer szédülést okoz, a gyermek ezirányú emlékei azonban még jóval frissebbek.

Még az a játék is, amikor a leterített asztal alá, a kertben egy ládába – tehát szűk, sötét helyekre bújnak, visszavezeti őket abba a lelkiállapotba, amit akkor éltek át, amikor egy hasonlóan szűk és sötét helyen, az anyaméhben voltak.

Még felnőtt- sőt időskorban is megesik, hogy ágyunkban fekvé fejünkre húzzuk a takarót, és belegubózunk; olyan testtartásban, melyben azt a bizonyos kilenc hónapot töltöttük – esetleg reggel ebben a testhelyzetben ébredünk...

Minden kultúrában megtalálhatjuk e periódus emlékeinek nyomait. A zsidó-keresztény kultúrkörben ez az *Édenkert* története; azé az időszaké, amikor minden szükségletünk biztosítva volt. A *Kiűzetés* a megszületés metaforája, létezésünk minden viszontagságának kezdete. A rómaiak az Aranykorról – *Aetas Aurea* – beszéltek, amikor mindannyiunk, s az egész Emberiség létének első szakaszára; a *boldog idők*re gondoltak. Amikor kijutunk a méhből, felsírunk, és így tesz minden emlőszállat is. Más lények számára, kik például *tojásból* születnek meg, az első léttér szintén *kerekded*. A madarak a legváltozatosabb anyagokból és méretben, de mindig *kerek* fészket építenek...

A pszichológusok azt állítják, hogy szorongásaink és zavarodottságaink nagy része e távoli időkből származik. Különböző technikákkal – hipnózissal és szabad asszociációs módszerrel – megkísérelnek visszavezetni bennünket ezekbe az időkbe és ezekhez a tudatalattinkban tárolt emlékekhez, hogy megtalálják nehézségeink, gátlásaink és szorongásaink gyökereit. Ezek a zavarok valami tekervényes és bonyolult módon kapcsolatban vannak bizonyos eseményekkel és helyekkel, amikor és ahol az emlékek keletkeztek, s ha valahogyan hasonló helyzetbe kerülünk, felszínre bukkannak, s befolyásolják viselkedésünket. A pszichológusok – feltételezve, hogy az összefüggés csupán esetleges – megkísérik megszüntetni a kapcsolatot a kényszer, és a helyzet között, melyben jelentkeznek...

Bizonyára nem megkökkentő, ha feltételezzük, hogy a boldogító emlékek éppígy kiválhatnak megnyugvást és kellemes érzéseket, ha olyan körülmények állnak elő, amelyekben valaha ezek az emlékek keletkeztek: amilyen például a kerek, befogadó, körüllelt tér. És vajon mi az építész feladata, ha nem olyan terek létrehozása, melyekben visszatérhetünk a születés előtti teljes nyugalom érzéséhez?

Mindennapi életünk és munkánk során persze nem térhetünk vissza a meleg vízbe és sötétségbe, első kilenc hónapunk életterének e fontos vonatkozásaiba. Visszatérhetünk azonban az akkor érzékelt térhez, s e térérzet felidézésével az akkori nyugalmat is elővarázsolhatjuk...

Még ha el is kellett hagynunk az anyaméhet, ezt a gömbölyű teret, s ki kellett nyitnunk szemünket, hogy fogalmat szerezzünk a formákról, és megalkossuk róluk általános képzeiteinket – a jungi pszichológia archetípusait – ezek a formai archetípusok is kerekdedek voltak, s ami a legnagyobb: folyadékok csorogtak belőlük. Éreztük az édes ízt, a tej zamatát, tapasztaltuk a formák gömbölyűségét, s a gömbölyű formák gyönyörűségeseeknek tündek számunkra. A

formák persze magukban nem kellemesek, és nem is visszataszítóak, csupán első megjelenésükhöz kapcsolódó boldogító emlékeink által azok, mert emlékezetünk mélyéről újra és újra e tartalmakkal párosulva bukkannak elő. Ezen a módon alakul ki az is, hogy melyik ételt találjuk ízletesnek, s melyiket nem; itt is személyes életünk eseményei és tapasztalatai érvényesülnek.

Még sokkal később is, amikor anyánk kitérte karját, hogy megöleljen, egy gömbölyű tér fogadott magába bennünket, melyben oly jó volt elmerülni...

A kerekded formákat egyben *lányoknak* is tartjuk. Ezek *női* formák. Születésünk előtről származó benyomásaink anyánk testéhez kötődnek. Legmélyebben gyökerező emlékeink mindannyiunknak, férfiaknak és asszonyoknak egyformán a gömbölyded formákkal kapcsolatosak.

Tényleg: miért van szükség arra, hogy a lehető legkevesebb kerek formát alkalmazzuk, s környezetünkben az egyenes vonalak és derékszögek domináljanak, hogy végül az egész épített környezet, kultúrtáj szögletes legyen?

A választ az építészettől igen távol találjuk meg, de egyes vonatkozásai felfedezhetők az architektúra művészetében is.

Patriarkhális, férfi-elvű kultúrában élünk, de csupán 6-7000 éve. Ezt a kultúrát egy másik, matriarkhális, asszony-elvű világ előzte meg, ahol nemcsak női elsőbbség volt jellemző, de a család és a társadalom középpontjában egyaránt a nőiség, a nő foglalt helyet. Központisége természetes, *biológiai* jellegű volt. Ő volt az élet-adó, az élet létrehozója. Tőle függött a társadalom fennmaradása. A férfi szaporodásban játszott szerepe nem volt kezdettől fogva ismeretes, de amikor már tisztán látták, akkor is nyilvánvaló volt a különbség a kilenc hónapig, s azután is még jónéhány évig tartó anyai, és a csak néhány másodperces apai *funkciók* között.

Mindennek eredményeképpen az ősidők mitológiája (a felsőbb hatalmakról alkotott elképzelésünk) is női jellegű volt. Az antropomorfizált természeti erők az ég, a *Nagy Anya istennői* voltak. E hatalmak imádatában kifejezésre jutott a hála a termékenység Istennője iránt, aki nemcsak életet, hanem ráadásul az élet legnagyobb gyönyörűségét, a szexet adta ajándékol az embereknek. Nem véletlen, hogy az új patriarkhális kultúra oly ádázul küzdött minden ellen, ami a termékenységgel bármiféle összefüggésben állt. A szexualitás valamiképpen *kívül esett* a határain, a *hatókörén*, nem tartozott a *normális* viselkedésminták közé; nem véletlen, hogy Ádám és Éva kiűzettek a Paradicsomból, s nem vélet

len, hogy e gyönyörűséges kertben elkövethető leghatalmasabb bűn éppen az volt, hogy ettek a tudás fájának gyümölcséből, *Éva megismerésének gyümölcséből*, a jó és rossz tudásának gyümölcséből, ahol a rossz a legnagyobb bűn, a nemiség megismerése volt. És ezért a bűnért, az *eredendő bűnért* – nem kétséges – az ember *Évát* tartja felelősnek.

Csak néhány pontot ragadtunk ki a Könyvek Könyvéből, az új kultúra örökségéből és létének vázából. Az egész könyvet átítatja az Emberiség legnagyobb ellensége, az *aszszony*, a nő elleni elszánt hadakozás. Az parancsoltatik nekünk, hogy küzdjünk ellene, és nembeli istenségei, az istennők ellen, s romboljuk le oltárait *minden magas dombon és minden zöld fa alatt*. A Könyvek Könyvében *tizenegy* helyen bukkan fel ez a parancsolat. (Ha ugyanis minden magas dombon és minden zöld fa alatt ... az egész országban az Istennő kegyhelyei magasodnának, ... hol lenne hely a hatalmas Férfiisten imádására?)...

Az egész Bibliát – a zsidó-keresztény és a mohamedán kultúra vázát – teljes egészében áthatja a korábbi, nő-elvű kultúra nyomainak eltüntetésére, megsemmisítésére irányuló igyekezet. Nem véletlen a parancsolat: *ne ismerj énelőttem más isteneket*. Az emberek ugyanis *ismertek*.

E fenti néhány utalást azért ragadtuk ki, hogy kultúránk férfi-jellegét megmutassuk és szemléltessük. E férfi-elv azonban nemcsak a vallás körvonaiba uralkodik; semmiel sem enyhébb formában bukkan fel és érvényesül a világi, sőt a felvilágosult szemléletben is. Kijelentései a társadalom alaptételeinek minősülnek, szemlélete és rendszere pedig a társadalom természetes struktúrájának, nem pedig az uralkodó hím indoktrinációs törekvéseinek.

Az építészetben szintén a hímuralom kifejeződésével; szögletes és derékszögű morfológiával találkozunk. Ritkák az íves vonalak, a kerek formák.

A kevés gömbölyű forma meglelte is csupán a nagy terek lefedése, nem pedig valamely nőiség megnyilvánulása iránti igénynek köszönhető. Az emberek azonban érzékelték e formák nőiességét, és tornyokkal, minaretekkel; a férfi-jelentést metaforáival igyekeztek elnyomni ezeket a jellegeket.

E lapokon – úgy tetszhet – a nőiség kapott hangsúlyt. A cél azonban nem egy feminista, csupán egy kiegyensúlyozottabb, „igazságosabb” építészet megteremtése, mely a társadalmi valóságot, nő és férfi együtt-létezését fejezi ki és testesíti meg.

E megközelítéssel a bevezetőben felsoroltaknál sokkal kifinomultabb tervezési módszerekkel közelíthetünk az épí-

tőművészet felé, s figyelembe vehetjük az ember születés előtti – primordiális – élményeit, tapasztalatait is. A pihenés és a kényelem sokkal magasabb szféráit hódíthatjuk meg, ha a belső tereket az emberi személyiség történetének teljes ismeretében alakítjuk ki, és a női-férfi-teljesség igényeire igazítjuk.

Az anyával való kapcsolat, mely a méhben veszi kezdetét, alig csökkenő intenzitással folytatódik a születés pillanata utáni időben is. Az első lépés, hogy az újszülöttet az anyára helyezzük, – a modern kórházak szülészeti osztályain is egyre elterjedtebb ez a szokás – hogy a baba megnyugodjon a születés megrázkódtatása után. Az anya szívverése ezt jelenti számára: *nem vagy távol a helytől, ahol eddig éltél. Lehet, hogy túl sok most a fény, és a langyos víz is hiányzik, de legalább a hang, a soha nem halkuló zene ugyanaz...*

A gyermek azonban megnő. Mozogni és csúszni-mászni kezd, majd menni, járni akar, s felfedezi a számára új világot. Ha megijed, anyjához szalad vissza. A kíváncsiság azonban újra és újra arra készíti, hogy elinduljon. Felfedezi, hogy a szabadság – ha eleinte ijesztő is egy kicsit – jó és hasznos dolog. Anyjával való kapcsolatát ezért valamelyest megnyitja, fellazítja. Elveszt valamit, és cserébe kap valami mást; az anya ideiglenes elvesztése helyett a szabadságot. Az új tapasztalatok megszerzéséhez fel kell adni a régi tapasztalatokat, s a belőlük kifejlődött viselkedésmintákat.

Ahogy az anyával való korábbi szimbiózis, az ettől való megszabadulás is része lesz a gyermek tapasztalatainak és személyiségének.

A cikk elején környezetünk formáinak előnyeiről, és ezek fontosságáról szoltunk; az első térérzetünknek megfelelő élményt nyújtó búvó- és lakóhelyekről, melyek kerekded formáikkal tudatalattinkból a méh belsejének emlékeit hívják elő, s eképpen a megnyugvás, a béke és biztonság érzését indítják fel bennünk.

Környezetünk formáinak kialakításánál azonban számításba kell vennünk újabbkeletű tapasztalatainkat is. A régi-ekből el kell vetnünk valamelyest az újak kedvéért, de legalábbis társítanunk, kombinálnunk kell őket. Legkorábbi tapasztalataink formáinak megfelelően kialakított lakóhelyünk lelki békét biztosít; a későbbi szabadságélmény, az anyától való elszakadás benyomásai szerint formált terek pedig kiteljesítik létérzésünket. Így válik lakhelyünk összetett és sokrétű tapasztalataink valódi tükrökévé.

Mindebből következik, hogy épített környezetünkben egyesítenünk kell a női és *nem-női* minőségeket; ez utóbbiak itt a szögletes, egyenes vonalakat és formákat jelentik. Így keveredik majd a női és férfi-elv, utalva érzéseink és tapasztalataink hasonló kevertségére, kétféleségére.

Ennek az egyensúlynak a létrehozásában segítségünkre lenne egy építészeti *szótár*, mely életünknek – a *férfi* és *nő* együtt élésének – és legmélyebb érzéseinknek kifejezéseit tartalmazná.

Eddig egyrészt az anyaméhben szerzett benyomásainkra, másrészt pedig felnövekedésünk során szerzett tapasztalatainkra koncentráltunk.

Építészként azzal a feladattal szembesülünk, hogy olyan tereket hozzunk létre, ahol jól érezzük magunkat. Amikor e tereket anyagokkal vesszük körül, *formákat* alkotunk. E formák külső felületei az épületek homlokzatai.

kozunk. Ezek az első tapasztalatok mindig a legfontosabbak. Soha nem merülhetnek feledésbe, még ha tudatunk alsó rétegeibe süllyednek is. Amikor először felnyitjuk a szemünket, formaérzékelő képességünk még épp hogy csak ébredszik. Ezekből a kezdetekből jönnek létre azok az *öntőformák*, – a jungi pszichológia ezeket nevezi *archetipusoknak*, *archetipikus érzeteknek* – melyek észlelésünket, érzékelésünket segítik, s mintegy *tárolják* a külvilág alakzatait, eképpen alakítva ki fogalmainkat...

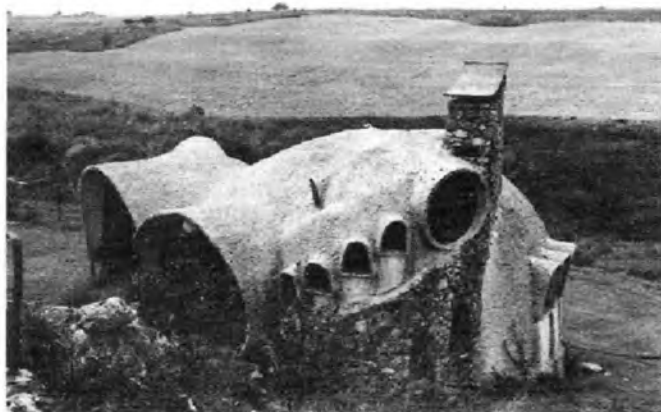
Építészként át kell vinnünk az érzeteket az épített szerkezetekbe, s általuk felidézni, előhívni az archetipikus *raktárakban* rejtőző tapasztalatok gyönyörűségét.

A folyamat azonban rendkívül bonyolult. Érzeteink kialakulásában – amint arra a fentiekben rámutattunk – számtalan tapasztalat játszik szerepet. Ezek közül csak néhányat áll módunkban érdemben figyelembe venni, feltételezve, hogy ezek a legfontosabbak.

Az épületeink formai kialakításához használt kódrendszer meglehetősen hiányos, elnagyolt és vázlatos, holott a pihenés és ellazulás érzetének eredetével kapcsolatos pszichológiai megfontolásokon kellene alapulnia. A funkcionális tervezés szintjén ma ezeket a szempontokat nem veszik figyelembe. Az épület minősége ma még csak fizikai és biológiai funkcióknak való megfelelésének mértékével fejeződik ki; a boldogság, a *jó élet* pedig a pszichológia fogalmkörébe tartozó minőségek, melyek csak részben, hiányosan idézhetők fel fizikai eszközök segítségével. Olykor a tudatalattiban gyökerező emlékekkel indíthatók fel. Nem tudjuk azonban, milyen mértékben sikerült megértenünk ezeket a folyamatokat és összefüggéseket, a tervezés folyamatának esztétikai megközelítése azonban segítségünkre lehet olyan dolgok megértésében, amelyeknek gyökerei racionális látásunk számára hozzáférhetetlenek, s a másfajta, a *női* jellegű érzékenység hozzásegít bennünket, hogy hinni is képesek legyünk bennük.

Ezért *utólagos* minden esztétika. A művészi teremtés, a létrehozás előtt még nem jelentkezik, csak következtetésként, a múltra vonatkozó ítéletként jön létre. Az elméletből művészet nem születik, az elmélet csak magyarázza, elemzi a már megszületett művészetet. Táplálja a rejtett, és részben felfedett ereket. Gondolatainkkal ezeket az ereket próbáltuk felfedezni. A feltevéseket azonban kutatásokkal kell állításokká kristályosítani.

Ferrocement-szerkezetű családi ház Izraelben (szerző felvételei)

Lex Bos A TEMPLOMOSOK ARANYA

Amit a templomosok megkíséreltek, az a tudati lélek korszakát, mely még be sem köszöntött, túlságosan megelőzte. Ezért semmisítették meg a rendet. De az impulzus maga megmaradt. Újraéledhet a mi korunkban, és újra is kell élednie.

A rendet meglepően rövid előkészítés után, 1128-ban alapították meg – szabályait Clairvaux-i Bernáttól kapta – és Szép Fülöp oszlatta fel 1314-ben. Mint szerzetesi lovagrendnek, kezdetől fogva kettős arculata volt; tagjai kifelé lovagokként harcoltak, befelé az ezoterikus elmélyülést gyakorolták; összekötötték a *vita activát* a *vita contemplatívával*. Ez a mi korunk igazi feladata: össze kell hogy kapcsolódjon egymással a legkülsődlegesebb és a legbensőségesebb!

Miért küzdöttek a templomosok? Először is a Szentföld felszabadításáért. Amikor ez a feladat kudarcot vallott, a küzdelem Nyugatra helyeződött át. A cél a testvériségre alapozott gazdasági élet talaján felépülő keresztény kultúra volt. Ennek a gazdasági tevékenységnek a súlypontjában – egy messzemenően vallásos orientációjú kultúrában érthető módon – a katedrálisok építése állt. (1100 és 1300 között több, mint háromszáz épült fel.) Ez a munka a tőke, a munkaerő és az építőanyagok szabad mozgását igényelte. Középpontjában Franciaországgal az egész nyugati világban új utak, építőtelepek, műhelyek, anyagraktárak, iskolák jöttek létre, s mellettük imaházak, zarándok-szálláshelyek, kórházak is; ma úgy mondanánk: országokat behálózó infrastruktúra.

Mindennek az alapja a virágzó pénzgazdálkodás volt, melyet a templomos rend tartott fenn. Hitelrendszert alakítottak ki, bevezették a csekkek használatát. Egyformán juthatott hitelhez nemes, kereskedő, és a szellem emberei. Megtehették, hogy értékeiket leadták egy beváltóhelyen, és az értük kapott csekket másutt újra pénzre váltották.

A rend rövid idő alatt hatalmas vagyronra tett szert földben, ingatlanokban és különösen aranyban. A bizalom alapja a szerzetes lovagok által gyakorolt erény volt; az arany önzetlen kezelése. A rend lehetett gazdag; tagjai azonban – hármass fogadalmuk egyikének megfelelően – nem. Ezoterikus elmélyüléssel kellett magukban az erkölcsi erőt fenntartaniuk, hogy ellenálljanak a kísértésnek, amely az arannyal való foglalatosság során a lelket veszélyezteti.

Keresztény és közösségi feladat szolgálatában a vagyont csak tiszta kézzel kezelhették, vágy és önzés nem korrumpálhatta munkájukat.

Hogy a lovagok által ápolt és gyakorolt erkölcs ellenére is támadhattak ilyen ellenerők, az megmutatkozott a rend hanyatlásában. Szép Fülöp betegesen vágyakozott a pénzre és az aranyra. Az alvilág démonait mozgósította, hogy kiirtassa a rendet. A pénzre személyes dicsőségének és hatalmának növeléséhez volt szüksége. Céljait valószínűtlenül